

mediate a mente nostra videri, et res creatas per Deum cognosci, siquidem Deus, qui est magis notus *natura sua*, quam res ab eo creatae, est minus notus *nobis*, quam istae: « Quoad nos prius, ait Alb. M., oppositum est in modo cognoscendi ei quod est notius et prius secundum naturam ¹ ».

Diximus *universalia natura sua esse notiora*. Quod profecto ex eo non infringitur, quod Aristoteles interdum docet, nempe universalia esse notiora nobis ². Nam universalia sunt nobis notiora, quam singularia, non quidem si spectentur tamquam intelligibilia, quae ad sensibilia referuntur, sed prout sunt tota quaedam, ea ratione, qua diximus magis universale esse prius notum, quam minus universale ³; siquidem totum cognitione quadam rudi et confusa notius est *nobis*, quam partes, e. g., animal *indistincte*, seu *in quantum est animal*, notius est *nobis*, quam animal *distincte*, seu *in quantum est animal rationale, vel irrationale* ⁴: « Universale duobus modis considerari potest. Uno scilicet modo, prout est confusum et mixtum in particulari, et hoc modo in signis citius sentitur universale, quam particulare per sensum, quia citius sentiuntur signa substantiae, quam animalis, et citius signa animalis, quam hominis, et citius signa hominis, quam Sortis. Potest etiam accipi universale in sua puritate, in qua separatum est a particulari; et hoc modo non est nisi in intellectu; et est propinquum intellectui, et longinquius a sensu ⁵ ».

Denique circa hanc distinctionem illud monendum est, quod eam inanem esse perperam arguitur ex eo, quod omnis cognitio est nostra, et quae nota sunt nobis sunt nota. Nam licet omnis cognitio sit nostra et quae nota sunt, nobis sint nota, tamen alia sunt nota nobis ordinem naturae sequentibus, alia vero sequentibus ordinem naturae contrarium. Naturae ordine ex causis cognoscuntur effecta, quoniam ex causis sunt; at contra naturae ordinem est ex effectis causas cognoscere, cum natura non soleat

¹ *De Intellectu et Intelligibili*, lib. I, tract. III, c. 2.

² Vid. Alb. M., *Post.*, loc. cit.

³ Vid. p. 208-209.—⁴ I, q. LXXXV, a. 3 c.

⁵ B. Alb. M., *Post.*, loc. cit.

ex effectis causas producere, sed contra ex causis effecta. Quae ergo novimus naturae ordinem sequentes, dicuntur *natura nota*: quae vero contra, dicuntur esse nota *nobis* ¹.

XVII. NUMERUS FORMALIS—NUMERUS MATERIALIS. *Numerus formalis* est forma, quae advenit rebus, eo quod sint tot; puta dualitas, trinitas etc. *Materialem numerum* vero constituunt res ipsae numeratae, e. g., homines.

XVIII. NUMERUS NUMERANS—NUMERUS NUMERATUS. « Numerus dicitur dupliciter. Uno modo id, quod numeratur actu, vel quod est numerabile, ut cum dicimus decem homines, vel decem equos; qui dicitur numerus numeratus, quia est numerus applicatus rebus numeratis. Alio modo dicitur numerus quo numeramus, id est ipse numerus absolute acceptus, ut duo, tria, quatuor ² ».

XIX. NUMERUS TRANSCENDENTALIS—NUMERUS QUANTITATIVUS ³.

N

EFFATA

I. NATURA DETERMINATUR AD UNUM. *Naturae* nomine hic intelliguntur causae naturales ⁴. Porro hae dicuntur determinatae ad unum, non quidem quatenus hunc *numero* actum vel effectum possunt tantum producere, sed quatenus circa unum ex oppositis, non ad utrumque versari possunt, et quatenus uno modo plures effectus producunt. Ratio autem huius effati ex alio iam explicato ⁵ colligitur, nempe, *Modus operandi sequitur modum essendi*; cum enim unumquodque *similiter habeat esse et operationem*, cumque causae naturales eiusmodi sint, ut electionis vi haud fruantur, sequitur ut in ipsis, secundum verba s. Thomae ⁶, *virtus operativa sit determinata ad unum*. Iamvero,

¹ Vid. Balforeus, *Comment. et Quaest. in Org. logicum Aristotelis*, ad lib. III *Analyt.*, c. I, p. 526, Burdigalae 1616.

² S. Thom., *Phys.*, lib. VIII, lect. 14.

³ Vid. *Unitas transcendentalis — quantitativa*, litt. U.

⁴ « Naturalia quippe sunt immobilia »; s. Ioann. Chrysost., *In Matth. Hom.* LIX, al. LX, n. 2.

⁵ P. 213.—⁶ I, q. XXII, a. 2 ad 4.

« in illis, quae sunt determinata ad unum, semper sequitur actus naturalis, nisi impediatur, et impedimentum contingit in minori parte ¹. Hinc causae naturales, quoties in eadem conditione versantur, toties eosdem effectus producant; et si aliquando ipsae suum effectum non attingunt, id non ex eo fit, quod vi illum producendi destituuntur, sed quod illarum actiones aliae causae frustrantur: ita morbus, quo hydropicus laborat, impedit, quin aqua sitim extingual: quod impedimentum ex immediata Dei actione interdum oritur, cum nempe facta supernaturalia eveniunt. Inde est, ut Peripatetici, cum aiebant *naturam semper eodem modo operari, adderent, nisi impediatur.*

Ex hoc effato illud consequitur, *Natura causat quia est, idest ex essentiae suae determinatione*; nam effectus assimilatur formae agentis, per quam agit ²; atqui unius rei non est nisi una forma naturalis, per quam habet esse; ergo res naturalis effectum talem producit, qualis ipsa est. E contrario, *voluntas causat quia vult, idest non ex natura, sed ex proprio consilio*; forma enim, per quam voluntas agit, non est una tantum, sed sunt plures, prout sunt plures notiones intellectae; quocirca illud, quod voluntate agitur, non est tale, quale est agens, sed quale vult, et illud intelligit esse ³. Ubi tamen illud adnotandum censemus cum s. Thoma ⁴, etiam voluntatem, quippe quae *in aliqua natura fundatur* ⁵, esse *determinatam ad unum sibi proportionatum*, nempe bonum commune, licet dein circa bona particularia libere versari possit ⁶.

II. NATURAE OPUS EST OPUS INTELLIGENTIAE. Sane res naturales, cum ad determinatum effectum producendum spectent, operantur propter finem ¹: « Operationes naturae inveniuntur ordinate procedere in finem, sicut operationes sapientis ». Et quoniam omni vi cognoscendi illae destituuntur, ideoque non cognoscunt finem, ob quem agunt, nequeunt ad finem assequendum moveri ex seipsis, sed necesse est ut ab aliqua causa intelligente moveantur. Iam

¹ In lib. II Sent., Dist. XXXIX, q. II, a. 1 ad 3.

² Vid. p. 41, et p. 75.—³ I, q. XXI, a. 2 c.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. X, a. 1 ad 3.—⁵ Ibid. ad 1.

⁶ Vid. p. 192.—⁷ Vid. p. 139.

« effectus principaliter attribuitur primo moventi dirigenti in finem, quam instrumentis ab eo directis ». Igitur « quodlibet opus naturae est opus substantiae intelligentis ¹ ». Id magis declaratur ex perfectissimo ordine, qui in natura cernitur; siquidem, cum solius rationis proprium sit ordinare, necesse est, opus ita perfecte ordinatum, quale est opus naturae, esse opus cuiusdam rationis perfectissimae ².

Deridendi ergo sunt veteres, recentesque materialistae, qui a materia bruta, vel casu fortuito, vel ex internis viribus ipsi materiae insitis admirabilem mundi ordinem productum fuisse obganniunt.

III. NATURA EST ENTIS AMANS. Appetit nempe quidquid sibi perfectioni est, et nocivum atque imperfectum refugit. Hinc naturae conatus semper ad hoc tendit, ut quaevis res in suo genere ad accommodatam sibi perfectionem perducatur, nisi aliunde impedimentum, aut defectus alicuius, quae requiritur, causae obstat; quemadmodum evenit in anima humana, quae licet ex sui natura exigat esse cum corpore; tamen, perseverat esse sine corpore, siquidem propter corruptionem corporis evenit, ut a corpore separetur ³; et tamen existere pergit, quia in suo esse non pendet a corpore, sed potius corpori suum esse communicat. Neque dicas naturam ab imperfecto non refugere ex eo quod, ut mox subsequens effatum declarat, ab imperfectioribus ad perfectiora procedit. Nam hoc ipso, quod in imperfecto non sistit, sed ad perfectum tendit, imperfectum quidem refugit.

Monendum est autem cum s. Bonaventura 1° naturam ita semper desiderare illud, quod melius est, ut semper desideret non quidem *melius simpliciter, sed melius in ordine* ⁴. 2° Naturam appetere quidem perfectionem suam, illam nempe, quae est *intra terminos naturae, non autem illam, quae super naturam est* ⁵.

IV. NATURA INCIPIT AB IMPERFECTORIBUS. Ratio est, quia quidquid procedit de potentia ad actum, cuiusmodi est natura, prius pervenit ad actum incompletum, qui

¹ Contr. Gent., lib. III, c. 24.

² Vid. Sapientis est ordinare, litt. S.

³ Qq. disp., q. un. De an., a. 14 ad 20.

⁴ In lib. II Sent., Dist. XX, a. I, q. 6 ad arg.

⁵ Ibid., Dist. XXVIII, a. II, q. 1 ad arg.

est medius inter potentiam et actum, quam ad actum perfectum¹. Hoc autem, ut monet s. Thomas, locum habet quoad ordinem causae materialis; nam sub huiusmodi respectu prius est quod est imperfectius, quatenus nempe de imperfecto fit imperfectum; non vero quoad ordinem causae agentis²; nam sic natura a perfectis sumit exordium, quia imperfecta non ducuntur ad perfectionem, nisi per aliqua perfecta praesistentia³.

V. NATURAM IMITATUR ARS, vel, ARS EST SIMIA ET IMITATRIX NATURAE. Huius effati ratio est, quia natura est velut artefactum Divinae sapientiae⁴. Hinc sicut homo, ut sit perfectus, debet imitari Deum, et humana ratio Divinam Rationem, ita quoque artificialia, ut sint perfecta, debent imitari naturam. Cuius etiam aliam rationem tradit s. Thomas, nempe « quia omnis nostra cognitio est a rebus sensibilibus et naturalibus accepta; unde ad similitudinem naturalium operamur in artificialibus⁵ ». Haec imitatio autem praecipue locum habet in iis, quae fieri possunt et ab arte, et a natura sine arte; e. g. « si quis ex frigida causa infirmetur, natura eum calefaciendo sanat; unde et medicus, si eum curare debeat, calefaciendo sanat⁶ ».

VI. NATURA LONGE SUPERAT ARTEM. Licet ars imitetur naturam, tamen haec illam longe superat, 1° ex parte principii; quia procedit a ratione universaliori, sapientiori et efficaciori; 2° ex parte modi; nam natura procedit modo magis certo, et minus errori obnoxio; 3° ex parte finis; nam natura intendit maius bonum, scilicet bonum substantiale et totius universi; ars vero minus bonum intendit; scilicet vel commoditatem, vel delectationem, vel conservationem, vel necessitatem hominum; ut enim dicit s. Thomas, nos sumus finis omnium artificialium⁷; 4° ex parte ipsius effectus, nam « quanto aliqua virtus est altior, tanto eandem rem potest producere in altiore effectum; unde na-

¹ Vid. *Generatione posteriora sunt priora perfectione*, p. 153 et, *Perfectum est prius imperfecto*, litt. P.

² 2^a 2^{ae}, q. I, a. 7 ad 3.

³ 3, q. I, a. 6 c. Vid. *Actus est prior potentia*, p. 36.

⁴ Vid. s. Aug., *De Trin.*, lib. XV, c. 1.

⁵ *In lib. II Phys.*, lect. IV.

⁶ *Contr. Gent.*, lib. II, c. 75.

⁷ *In lib. II Phys.*, loc. cit.

tura potest ex terra facere aurum, aliis elementis commixtis, quod ars facere non potest¹.

VII. NATURA NON DEFICIT IN NECESSARIIS, NEC ABUNDAT IN SUPERFLUIS. Sane, non deficit in necessariis, « quia natura intendit esse, et perfectionem² ». Quocirca « quod alicui convenit ex sua natura, et non ex aliqua causa, minoratum in eo, et deficiens esse non potest³ ». Non abundat in superfluis, nam « principia naturalia sunt ad determinatos effectus diffinita, ultra quos se extendere non possunt⁴ ». Quod si in quibusdam individuis natura interdum deficiat, aut superflua sit, uti in monstris, hoc non nisi per accidens evenire potest; siquidem « defectus incidit paeter intentionem agentis⁵ », seu « agens non deficit a sua actione, nisi propter aliquod impedimentum⁶ ». Huic effato illa respondent: NATURA COMPENDIO STUDET, AGITQUE LINEA RECTA, utpote brevissima, non enim facit per plura ea quae potest commode praestare per pauciora⁷: NATURA DELECTATUR PAUCISSIMIS: NATURA UNO AD PLURA UTILITUR: NATURA NIHIL TEMERE FACIT etc.

VIII. NATURA NON POTEST FERRI SUPRA SEIPSAM⁸. Hoc, quemadmodum monet s. Thomas, « non est intelligendum, quod non posset ferri in aliquod obiectum supra se; manifestum est enim quod intellectus noster naturali cognitione potest aliqua cognoscere, quae sunt supra seipsum, ut patet in naturali cognitione Dei; sed illud intelligendum est, quod natura non potest in actum excedentem proportionem suae virtutis⁹ »: siquidem huiusmodi actum elicere non potest, nisi per aliquam formam superadditam¹⁰, quia « modus actionis est secundum modum formae agentis¹¹ ».

¹ *Qq. dispp.*, *De Pot.*, q. VI, a. 1 ad 18.

² *In lib. IV Sent.*, Dist. XXXV, q. I, a. 1 ad 2.

³ *Contr. Gent.*, lib. II, c. 15, n. 2.

⁴ *In lib. IV Sent.*, Dist. XLIII, q. I, a. 1, sol. 3 c.

⁵ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIV, q. I, a. 3 sol.

⁶ I, q. XLIX, a. 1 c. — ⁷ Vid. p. 103, et p. 118.

⁸ « Non enim natura ea vi praedita est, quae sit comprehendendo, quod natura superius est »; s. Maxim., *Capita ad Theol. et Oeconom. spectantia*, Centena prima capita, n. 76.

⁹ 1^a 2^{ae}, q. CIX, a. 3 ad 2. — ¹⁰ *Ibid.*, a. 1 c.

¹¹ I, q. LXXXIV, a. 1 c. Vid. p. 213, 214.

IX. NATURA SEMPER FACIT MELIUS QUOD POTEST¹. Huius effati explicationem tradidit s. Thomas his verbis: « Dicendum, quod natura non facit semper quod melius est, habito respectu ad partem, sed habito respectu ad totum; alias totum corpus hominis faceret oculum, vel cor; hoc enim unicuique partium melius esset, sed non toti. Similiter, licet melius esset alicui rei, quod in altiori ordine poneretur, non tamen esset melius universo, quod imperfectum remaneret, si omnes creaturae unius ordinis essent² ».

X. NATURALE NON ASSUESCIT IN CONTRARIUM. E. g., lapis numquam assuescit ferri sursum. Hoc autem, momente s. Bonaventura, « verum est de eo, quod simpliciter est naturale, videlicet de eo, quod a natura inchoatur, et consummatur; sed hoc non est verum de eo, quod inchoatur a natura, et consummatur ab assuetudine, vel etiam a gratia; et tale est velle bonum³ ». Quare, etsi homo naturaliter velit bonum, non sequitur, ut numquam assuescat velle malum; nam « bonitas voluntatis inchoatur in appetitu naturali, et consummatur in virtute deliberativa; nec est voluntas simpliciter bona et recta, nisi sit recta in quantum movetur deliberative, et in quantum movetur naturaliter⁴ ».

XI. NATURALE UNUM NON IMPEDIT TOTALITER NATURALE EIUSDEM REI. « Non invenimus duorum, quae sunt naturalia uni rei, unum esse totaliter alterius impedimentum; alias alterum esset frustra⁵ ». Quapropter falsa est illa sententia, qua admittuntur species impressae animae a Deo ab ipsa sui creatione, ita ut per eas anima corpori coniuncta nihil intelligat a corpore impedita, intelligat autem per eas a corpore separata. Etenim « hoc durum videtur, ut species, quae naturaliter inditae sunt animae, totaliter a corpore impediuntur, cum tamen coniunctio corporis ad animam non sit accidentalis animae, sed naturalis⁶ ». Item, sententia Platonis refutatur, nempe animam, antequam corpori uniretur, ideas rerum intuitam esse, deinde eas,

¹ Natura, quoad eius fieri possit, quam optima facit »; s. Iustin., *Arist. Dogm. eversio*, n. 54.

² *Qp. dispp., De Pot.*, q. III, a. 6 ad 26.

³ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIX, dub. 3.

⁴ *Ibid.*—⁵ *De Ver.*, q. XIX, a. 1 c.—⁶ *Ibid.*

cum in corpus detruditur, oblivisci. Etenim ideae, Platonis iudicio, sunt animae naturales, atque anima ex eo, quod cum corpore coniungitur, naturam suam non amittit; hinc, cum unum naturale non impediatur naturale eiusdem rei, fieri non potest, ut anima obliviscatur eorum, quae naturaliter cognoscit¹.

XII. NECESSARIA CAUSA SEMPER AGIT QUANTUM POTEST. Id consequitur ex ipsa causae necessariae natura. Cum enim causa necessaria adeo sit determinata ad operandum, ut, positis omnibus, quae ad actionem requiruntur, nequeat otiosa consistere, manifeste apparet nullum gradum virtutis activae posse in huiusmodi causa, dum ipsa operatur, otiantem manere; potior namque non est ratio de uno, quam de ceteris omnibus, atque ideo de tota ipsa virtute, qua causa pollet. Ergo causa necessaria agit quantum potest, seu secundum omnes suae potentiae gradus semper operatur².

XIII. NEGATIO REDUCITUR AD GENUS AFFIRMATIONIS. E. g., non homo ad genus substantiae, non album ad genus qualitatis reducitur³. Cuius ratio est, quia negatio fundatur super aliqua affirmatione, quae est quodammodo eius causa⁴. E. g. « cum dicitur, Homo non est asinus, veritas negationis fundatur supra hominis naturam, quae naturam negatam non compatitur⁵ ». Quare « negatio, etsi proprie non sit in specie, constituitur tamen in specie per reductionem ad aliquam affirmationem, quam sequitur⁶ ».

Quoniam affirmatio, et negatio ad idem genus reducuntur, sequitur aequè peccare, qui non facit id, quod praecipitur, atque eum, qui facit id, quod prohibetur.

XIV. NIHIL AGIT IN DISTANS; *vel*, OMNIS ACTIO FIT PER CONTACTUM; *vel*, MOVENS ET MOBILE DEBENT ESSE SIMUL. Ad causam efficientem haec effata pertinent, non vero ad finalem. Etenim, ut monet s. Thomas, « finis movet agentem, et tale movens aliquando distans est ab agente quem

¹ I, q. LXXXIV, a. 3 c.—² Vid. p. 225-226.

³ I, q. XXXIII, a. 4 ad 3. « Remotio alicuius rei significari naturaliter potest, nisi cum significatione eius ipsius, cuius significatur remotio. Nullus enim intelligit, quid significet non homo, nisi intelligendo, quid sit homo »; s. Anselm., *De casu diaboli*, n. XI.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. LXXII, a. 6 c., et q. LXXV, a. 1 c.

⁵ *In lib. I Sent.*, Dist. XXXV, q. I, a. 1 ad 2.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. LXXII, a. 6 ad 3.

moveret¹). Revera finis non movet efficiendo, sed alliciendo: hinc non finis ad voluntatem, sed voluntas ad ipsum fertur. Quo adnotato, illa effata hoc pacto explicanda sunt: Causa adesse debet effectui vel praesentia *suppositi*, quatenus illi coniungitur secundum substantiam, vel praesentia *virtutis*, quatenus agens, licet sit absens, tamen diffundit virtutem suam per medium, donec perveniat ad patiens². Alterutra praesentia sufficit, ne detur actio in distans; requiritur enim, ut movens coniungatur mobili vel *per se*, vel per diffusionem virtutis, quae transeundo per medium, pertingit ad illud in quo fit operatio. Ratio autem eiusmodi effatorum est, quia cum sine actione nequeat esse effectus, oportet ut actio ad effectum perveniat: porro, si pervenit, iam agens saltem mediate attingit effectum, eique proinde saltem *praesentia virtutis* est praesens³. Qua in re haec duo adnotare lubet: Primum est, quod praesentiam virtutis praecedere debet aliqua ex parte praesentia *suppositi*; nam «habet hoc naturalis ordo rerum divinitus institutus, ut quaelibet causa primo operetur in id, quod est sibi propinquius, et per illud operetur in alia magis remota, sicut ignis primo calefacit aerem sibi propinquum, per quem calefacit corpora distantia⁴»; quocirca etsi necesse non sit ut movens, et mobile sint *simul quantum ad totum motum*, tamen oportet ut sint *simul quantum ad motus principium*⁵. Alterum est, quod virtus agentis, etsi per medium transeat, tamen aliquando in eo non operatur eosdem effectus, quos producit in extremo, quia medium non est dispositum. E. g., ignis comburit stupam remotiorem, et non ferrum propinquius, quia ferrum non est capax combustionis. Ex hoc effato etiam illud erui potest: NATURA ABHORRET A VACUO, vacuum enim impediret contactum, per quem agens cum patiente coniungitur.

XV. NIHIL AGIT IN SEIPSUM. Scilicet nihil eadem ratione, qua est subiectum agens, est simul obiectum, in quod agit; sed quaedam distinctio saltem virtualis inter istud, atque illud est agnoscenda; secus idem eodem respectu es-

¹ In lib. VII Phys., lect. III.—² Vid. p. 168.

³ Vid. s. Thom., I, q. VIII, a. 1 c., et *Contr. Gent.*, lib. III, c. 68.

⁴ 3, q. LVI, a. 1 c.

⁵ *Qq. dispp.*, De Pot., q. III, a. 11 ad 5.

set agens et patiens. Iam «non potest esse idem secundum idem agens et patiens¹».

XVI. NIHIL AGIT, NISI SECUNDUM QUOD EST ACTU².

XVII. NIHIL AGIT ULTRA SUAM SPECIEM. Ubi haec adnotanda sunt: 1° Si hac loquendi ratione id significari velit, quod agens non potest effectus diversae speciei producere, tunc effatum verum est quoad causas *univocas*, e. g., equus non generatur ab homine, nec contra; non autem quoad causas *aequivocas*, siquidem hae, hoc ipso, quia *aequivocae*, effectus diversae a se speciei producant³. 2° Sin autem significari velit, quod natura actionis, qua effectus producit, non potest agentis virtutem excedere, tunc effatum verum est, si agens per virtutem sibi propriam illam actionem exerere sumatur⁴; siquidem, «hoc communiter in rebus naturalibus invenitur, quod quaelibet actio commensuratur virtuti agentis, nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id quod excedit suam facultatem⁵»; non autem verum est, si per aliquam formam sibi superadditam, aequae ac «aliquid potest agere ultra suam speciem, non quasi virtute propria, sed virtute principalis agentis⁶».

XVIII. NIHIL COGNOSCITUR, NISI SECUNDUM QUOD EST IN ACTU. Et sane, «cognitio non est, nisi entis⁷»; siquidem verum, quod est obiectum cognitionis, et ens convertuntur⁸. Ast ens *simpliciter* est ens actu, illud autem, quod est in potentia, est ens *secundum quid*. Ergo cognitio «primo et principaliter respicit ens actu, secundario autem respicit ens in potentia, quod quidem non secundum seipsum cognoscibile est, sed secundum quod cognoscitur illud, in cuius potentia existit⁹». Eodem effato illud etiam significatur, nempe principium, per quod res intel-

¹ 2^a 2^{ae}, q. LIX, a. 3 c.

² Vid. *Agens omne agit in quantum est actu*, p. 40.

³ Vid. p. 61.

⁴ «Nec a seipso umquam excedit habitus, ab eo, quod est esse habitum excidens»; Clem. Alex., *Strom.*, lib. IV, n. 22.

⁵ 2^a 2^{ae}, q. CXXX, a. 1 c. Vid. *Natura non potest ferri supra seipsam*, p. 229.

⁶ 3, q. LXXVII, a. 3 ad 3. Vid. *Contr. Gent.*, lib. III, c. 53, n. 4. Cf. p. 75-76.

⁷ *Qq. dispp.*, De Ver., q. II, a. 3 ad 12.

⁸ I, q. LXXVII, a. 1 c.—⁹ 3, q. X, a. 3 c.

igitur, esse *actum*, seu *formam* rei, nempe id, per quod res in sua essentia constituitur, ita ut sensus effati sit, nihil intelligi, nisi per principia, quae rei essentiam constituunt. Unde *actus* dicitur *ratio intelligendi*.

XIX. NIHIL DAT QUOD NON HABET. Intelligi enim non potest, quomodo causa alteri, nempe effectui, tribuere aliquid possit, quod ipsa nullo modo habet¹. Iamvero nihil dat alteri id quod ipsum non habet neque virtute propria, neque aliena; nam recte aliquid potest dare id quod habet tantum virtute aliena, nempe virtute causae principalis, e. g., calamus pingit litteras quas ipse non habet. Item, aiente s. Bonaventura, « habere dicitur duobus modis, vel virtualiter, vel formaliter; et ad hoc quod impartiat aliquid alicui, sufficit quod habeat virtualiter; non oportet quod habeat formaliter; sicut movens immobile dat motum, quamvis ipsum non moveatur² ». Et alibi: « Dicendum, quod triplex est habere, scilicet formaliter, exemplariter, causaliter; et quolibet istorum modorum quod habet, dare potest. Primo autem modo non habet Deus motum, sed secundo, et tertio sic³. Ceterum, momente Aquinate, ex hoc effato haud colligi potest, nihil posse movere, nisi moveatur. Etenim « cum moveri sit exire de potentia in actum, movens dat id, quod habet mobili, in quantum facit ipsum esse in actu⁴ ». Denique nihil dat *effective* id quod non habet; ita, nihil dat existentiam, nisi existat; at potest dare *metaphorice*; quo modo finis, etiamsi non existat, dat *esse*⁵. Unde id, cuius gratia cetera fiunt, e. g., sanitas, *non est activum nisi per translationem*⁶.

XX. NIHIL EST CAUSA SUI IPSIUS⁷. Nemo enim dat, quod non habet; at, antequam aliquid sit, non habet *esse*⁸. Ad-

¹ Hinc Lactantius: « Si natura caret sensu, et figura, quomodo potest ab ea fieri quod habet sensum, et figuram? » *De ira Dei*, c. 10.

² *In lib. II Sent.*, Dist. XV, p. 2, a. II, q. 2 ad arg.

³ *In lib. I Sent.*, Dist. VIII, p. 1, a. II, q. 1 ad arg.

⁴ I, q. LXXV, a. 1 ad 1. — ⁵ Vid. p. 139.

⁶ Vid. Arist. *De gener. et corrupt.*, lib. I, c. 7.

⁷ « Nulla omnino res est, quae seipsam gignit, ut sit »; s. Aug., *De Trin.*, lib. I, c. 1, n. 1.

⁸ « Nulla res formare seipsam potest, quia nulla res potest dare sibi quod non habet, et utique ut habeat formam, formatur aliquid »; s. Aug., *De lib. arb.*, lib. II, c. 17, n. 43.

haec, prius est *esse*, quam operari, nihili quippe, seu eius, quod nondum habet *esse*, nulla est virtus, nullaque eius operatio; at producere est virtutis activae; ergo nihil potest producere seipsum, secus haberet virtutem, et operationem, antequam haberet *esse*¹. Denique id, quod producit, est prius; id autem, quod producit, est posterius; at idem nequit esse seipso prius et posterius². Attamen hoc effatum intelligendum est, quatenus idem non potest producere idem *numero*; at potest aliquid esse causa sui ipsius, quatenus idem producit idem *quoad speciem*; e. g., actus producit habitum, idem habitus actum, non *numero* eundem, ac illum, a quo factus est, sed eundem *specie*.

XXI. NIHIL EST IN INTELLECTU QUOD PRIUS NON FUERIT IN SENSU³. Equidem, secundum Peripateticos, ut iam dictum est⁴, intellectus fit actu intelligens, postquam similitudines quae in sensus incurrunt, seu phantasmata, a quavis conditione materiali exuerit. Quare pro statu huius vitae sensus ad cognitionem intellectivam aliquid confert, ita nempe ut haec, nisi phantasmata praecedant, evolvi non possit. Hinc s. Thomas passim decernit *cognitionem intellectivam aliquo modo a sensitiva primordium sumere*. Re quidem vera « cuiuslibet cognoscentis cognitio, ut ait idem sanctus Doctor, est secundum modum suae naturae⁵ »; intellectus autem, etsi sit immaterialis, tamen est corpori coniunctus, ac proinde cum facultatibus sensitivis coniunctus; ergo cognitio intellectiva, ut naturae intellectus respondeat, non potest attingere immateriale, nisi per aliquod phantasma, quod quidem ex sensibus hauritur.

Exinde autem illud tantum licet inferre, quod nempe sensus intellectui materiam praebent, in quam ipse suam vim cognitivam exerit; non vero, quemadmodum Sensistae contendunt, quod sensus sint tota et perfecta causa cognitionis intellectualis; nam phantasmata non fiunt ac-

¹ « Nulla res, aiebat idem sanctus Doctor, se facit, aut gignit, alioquin erat, antequam operaretur »; *De Immort.*, c. VIII, n. 14.

² « Non potest simul et tempore esse prius quoad materiam, quatenus est causa, et tempore esse posterius, quatenus est opus causae... Nihil est ergo causa sui »; Clem. Alex., *Strom.*, lib. VIII, n. 9.

³ « Sensus est gradus ad scientiam »; Clem. Alex., *Strom.*, lib. II, n. 4.

⁴ P. 163. — ⁵ I, q. XII, a. 4 c. Vid. p. 213-214.

tu intelligibilia, nisi per vim propriam intellectricem, seu per intellectum agentem, particulares conditiones ab iis removeantur¹; quocirca intellectus non illud ipsum in rebus apprehendit, quod a sensibus percipitur, idest accidentia exteriora, et qualitates materiales, sed intimam earum essentiam. « Sensitiva cognitio, ad rem inquit idem Angelicus, non est tota causa intellectualis cognitionis. Et ideo non est mirum, si intellectualis cognitio ultra sensitivam se extendit² ». Quod iam clarius iis verbis docuerat: « Per intellectum connaturale est nobis cognoscere naturas, quae quidem non habent esse, nisi in materia individuali, non tamen secundum quod sunt in materia individuali, sed secundum quod abstrahuntur ab ea per considerationem intellectus. Unde secundum intellectum possumus cognoscere huiusmodi res in universali, quod est supra facultatem sensus³ ». Proinde fit, ut intellectus in rebus materialibus plura cognoscat, quae non cognoscuntur a sensibus, uti proportiones, relationes, rationem causae et effectus etc. Quinimmo iam constitutus in actu, quatenus cognitione obiecti sibi proportionati, nempe essentiae rerum, quae habent esse in materia, iam potitur, etiam rerum spiritualium, quarum non sunt phantasmata, cognitionem attingere potest. Nisi quod, ut quaedam servetur proportio inter ipsum, qui est corpori coniunctus, atque obiecta cognita mere spiritualia, idem intellectus sibi efformat diversas rerum imagines, instar rerum corporearum: « Quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum; in quibus quasi inspicit quod intelligere studet. Et inde est etiam quod, quando aliquem volumus facere aliquid intelligere, proponimus ei exempla, in quibus sibi phantasmata formare potest ad intelligendum⁴ ».

XXII. NIHIL IN NIHILUM ABIT. Nempe nihil vi naturae in nihilum potest redigi; tum quia « tendere in nihilum non est proprie motus naturae, qui semper est in bonum; sed est ipsius defectus⁵ »; tum quia creatura, cum a seipsa non existat, neque idcirco ex vi sua in existentia per-

¹ Vid. *Intellectus abstrahit a materia*, p. 187.

² *Ibid.*, q. LXXXIV, a. 6 ad 3.

³ *Ibid.*, q. XII, a. 4 c. — ⁴ *Ibid.*, q. LXXXIV, a. 7 c.

⁵ *Qq. disp.*, *De Pot.*, q. V, a. 1 ad 16.

severet, in nihilum redigi non potest, nisi quatenus desistit virtus, quae illam in esse conservat: haec autem virtus solius Dei propria est. Licet vero Deus posset, si vellet, creaturas in nihilum redigere, tamen numquam quidpiam in nihilum rediget¹.

XXIII. NIHIL POTEST REDUCI DE POTENTIA IN ACTUM, NISI PER ALIQUOD ENS ACTU. Scilicet, id, quod est in potentia ad aliquem actum, non potest ex seipso reduci in illum actum, sed per aliquam causam, in qua ratio illius actus iam continetur; alioquin idem secundum idem esset simul *in actu et in potentia*²; e. g. « calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum³ ». Huic effato respondet illud: *Omne quod movetur ab alio movetur*⁴.

XXIV. NIHIL, QUOD EST AD UTRUMLIBET, EXIT IN ACTUM, NISI PER ALIQUID DETERMINETUR AD UNUM; *vel*, AB INDIFFERENTI UT INDIFFERENTI NIHIL DETERMINATUM ORIRI POTEST. Etenim, *indifferenter se habere ad multa* idem est ac *non magis operari unum, quam aliud*⁵, ergo « oportet omne agens esse determinatum ad alteram partem⁶ », seu actus haberi non potest, nisi removeatur *indifferentia*, atque ponatur determinatio ad aliquid, sive *ab intrinseco*, sive *ab extrinseco*, alioquin actus eodem iure non esset, quo esset. « Inde est, ut s. Thomas advertit, quod illud, quod est tantum in potentia, non agit, quia se habet indeterminate ad multa⁷ ».

XXV. NON DATUR AGENS SINE PATIENTE. Hic proprie sermo est de agente creato. Equidem omne agens creatum necessario expostulat aliquid patiens, seu subiectum circa quod operatur, eo modo, quo antea illud explicavimus, *Omnis actio infert passionem*⁸. Ast idem de Deo proprie dici nequit; ipse enim in rerum creatione nihilum requirit subiectum patiens, cum res producat ex nihilo. Quod si de quolibet actionum genere hoc effatum explicare velis, ipsum sic eauncietur oportet: *Non datur agens sine patiente, sive subiective, sive terminative*. Sic

¹ Vid. s. Thom., *ibid.*, a. 3 et 4; et I, q. CIV, art. 3 et 4.

² Vid. p. 37. — ³ I, q. II, a. 3 c.

⁴ Vid. litt. O. — ⁵ *Cont. Gent.*, lib. III, c. 2.

⁶ *In lib. II Sent.*, Dist. XXV, q. I, a. 1 sol.

⁷ *In lib. I Sent.*, Dist. XLV, q. I, a. 3 sol. — ⁸ P. 31-32.

creatura est *patiens terminative*, nempe est terminus actionis a Deo procedentis, at non est *patiens subjective*, fit enim ex nihilo.

XXVI. NON OMNIS; QUIDAM NON. Hoc effato significatur aliquod individuum in certa specie contentum carere ea proprietate, quae non omnibus ipsius speciei individuis convenit. E. g., cum non omnis homo sit doctus, necesse est, ut homo quidam non sit doctus.

XXVII. NULLA POTENTIA COGNITRIX NATURALITER DEFICIT A COGNITIONE SUI OBIECTI. Potentia enim cognitrix secundum propriam rationem ad cognitionem talis obiecti ordinatur; ac proinde potentiam circa obiectum sibi proprium falli, idem est ac propriam naturam amittere. *Naturaliter*, inquit, nam potest aliqua potentia *per accidens* errare circa obiectum suum; e. g., « visus non deficit a cognitione coloris, nisi aliqua corruptione circa ipsum existente ». At vero « omnis defectio et corruptio est praeter naturam, quia natura intendit esse, et perfectionem rei. Impossibile est igitur quod sit aliqua virtus cognoscitiva, quae naturaliter deficiat a recto iudicio sui obiecti ¹ ».

XXVIII. NULLA POTENTIA FERRI POTEST EXTRA LATITUDINEM SUI OBIECTI. Hoc est: Nulla potentia, seu facultas exercere potest actum suum circa id quod est extra ipsius obiectum, tum *proportionatum*, seu *connaturale*, tum *adaequatum*, seu *extensivum* ². Etenim obiectum potentiae est id, circa quod potentia versari potest vel naturaliter, vel superiori auxilio roborata; ergo involvit contradictionem, potentiam versari circa aliquid, quod non sit, vel esse possit illius obiectum. Unde etiam illud: ACTUS PROPORTIONATUR EI CUIUS EST ACTUS. Hinc auditus nequit percipere quidquam, praeter sonum etc. Hinc etiam visus, quia omnino materialis est, nullo modo elevari potest ad aliquid immateriale percipiendum etc. ³.

XXIX. NULLA RES HABET POTESTATEM SUPRA SUUM ESSE. Ratio est, « quia omnis rei virtus ab essentia eius fluit, vel essentiam praesupponit ». Hinc « quia anima per suum

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 107. — ² Vid. litt. O.

³ Vid. s. Thom., I, q. XII, a. 4 ad 3, ubi discrimen assignat, cur intellectus elevari possit ad videndum Deum, non vero sensus.

esse unitur corpori ut forma, non est in potestate eius ut ab unione corporis se absolvat ⁴ ».

XXX. NULLA SUBSTANTIA CARET ACCIDENTE. Non quidem, si nomen *substantiae* tam late sumatur, ut ad ipsam simplicissimam substantiam Dei significandam transferatur, siquidem « nihil in Deo secundum accidens dicitur ² ». Quare verum est effatum, si nomen *substantiae* restringatur ad *categoricam, creatam, quae non sit ipsum suum esse*. Accidentia enim, ut inquit Angelicus ³, sunt ad *perfectam operationem necessaria*. Illud autem animo recolendum est, nullam substantiam carere accidente, quatenus *talis substantia* est, non quatenus *substantia* est, quasi substantia, ut constituatur, indigeat accidentibus; sic enim non esset perfecta in se, atque ex accidentibus componeretur; id quod a veritate longe abhorret.

0

DISTINCTIONES

I. OBIECTIO—ABDUCTIO. *Obiectio* est ratiocinatio, quam disputans in medium affert, ut propositionem ab altero disputante assertam evertat. *Abductio*, quae a graecis vocatur *ἀπαγωγή*, est ratiocinatio, in qua propositio *maior* est manifesta; sed *assumptio*, sive *minor* non magis certa et nota nobis est, ac ipsa conclusio. Ex eo igitur, quod propositio eius *maior* est manifesta, accedit ad demonstrationem; nondum tamen est demonstratio, cum eius propositio *minor* non liqueat. E. g., omnis scientia doceri potest: iustitia et scientia: ergo iustitia doceri potest. In qua ratiocinatione propositio *maior* per se nota est, sed *assumptio* dubitatione non caret, ob idque a cognitione conclusionis nos abducit, seu avocatur, donec alia propositio probans adhibeatur.

II. OBIJECTIVE—FORMALITER ⁴.

III. OBIJECTUM ADAEQUATUM — INADAEQUATUM. *Adaequatum*, seu *totale* obiectum illud dicitur, quod eam habet la-

⁴ *Qq. disp.*, De Pot., q. VI, a. 7 ad 4.

² S. Aug. *De Trin.*, lib. V, c. 4, n. 6.

³ I, q. VI, a. 3 c. — ⁴ Vid. p. 135.